

ՍՈՒՐԲ ՀՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՆՏԻՈՔԱՑԻ (354—407)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԾՐՋԱՆԸ, ԿՅԱՆՔԸ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ընդհանուր եկեղեցու պատմության մեջ իրենց բազմաժանր մատենագրական վաստակով, սրբակրոն կյանքով ու եկեղեցական-քարոզչական գործունեությամբ **Հարք եկեղեցույ** են կոչվում Արևելքի չորս մեծ հայրապետները՝ **ս. Բարսեղ Կեսարացին**, **ս. Գրիգոր Նազիազանցին**, **ս. Հովհան Ոսկեբերանը** և **ս. Աթանաս Ալեքսանդրացին**:

Հույն եկեղեցին, բացի վերոհիշյալ այս չորս մեծ հայրապետներից, ընդունում է նաև համաքրիստոնեական նշանակություն ունեցող երեք **Վարդապետք եկեղեցույ**՝ **ս. Բարսեղը**, **ս. Գրիգոր Նազիազանցին** և **ս. Հովհան Ոսկեբերանը**:

Արևմտյան եկեղեցին ևս ճանաչում է որպես մեծ եկեղեցական հեղինակություններ Արևելքի այս չորս մեծ հայրապետներին: Սակայն, Բոնիֆակիոս Պապը 1296 թվականին Արևմտքի համար **Վարդապետք եկեղեցույ** է հռչակում Օգոստինոսը, Ամբրոսիոսը, Հերոնիմոսը և մեծն Գրիգոր Պապը:

«Դիտելի է, որ ասոնցմե ոչ մեկը սուրբ չէ ճանչցած հալ եկեղեցին, հետևաբար մտած չեն մեր տոնացույցի մեջ» (Մաղաքիա արք. Օրմանյան, «Վարդապետք եկեղեցույ», ձեռագիր, էջ 43—44): Արևմտյան եկեղեցու համար վերոհիշյալ չորս վարդապետներն ունեն նաև **Հարք եկեղեցույ** կոչված հայրապետների կարևորությունն ու

նշանակությունը, թեև հետագա դարերում Արևմտյան եկեղեցու ընդունած «վարդապետք եկեղեցույ» խմբի վրա ավելացել են նաև այլ աստվածաբաններ:

«Վարդապետք եկեղեցույ» և «Հարք եկեղեցույ» հասկացությունները սակայն նույնը չեն²:

«Հարք եկեղեցույ» են կոչվում միայն այն հայրապետները, որոնք իրենց կյանքի և գործունեության մեջ միացրել են չորս անհրաժեշտ չափանիշեր՝ **հավատքի ուղղափառություն**, **վարքի սրբություն**, **եկեղեցական փորձ** և **վաղեմիություն** (հնություն): Իսկ «Վարդապետք եկեղեցույ» հասկացությունը վերաբերվում էր քրիստոնեական վարդապետությունը ուսուցանողներին, անցյալում միայն եպիսկոպոսներին, և կամ եկեղեցական ուղղափառ գրողներին, առանց նկատի ունենալու նրանց նվիրապետական աստիճանը³. «Թեպետ և քիչ դաստիարակներ ունէք Բրիստոսով, բայց ո՛չ բազում հայրեր»⁴:

Մեր եկեղեցին ընդունում և մեծարում է հիշատակը Արևելքի չորս մեծ «Հարք եկեղեցույ» կոչված հայրապետների⁵ և նրանց տոմը կատարում է առանձին: Այսպես, **ս. Բարսեղի տոմը՝ հունվարի 1-ին⁶**, **ս. Գրի-**

² Quasten, նույնը, էջ 10:

³ Հմմտ. Ա. Կորնթ. Դ 15:

⁴ Նոր Կտակարան, Մայր Աթոռ, 1975, էջ 454:

⁵ «Լույս» շաբաթաթերթ, Կ. Պոլիս, 1905, էջ 1029:

⁶ Մայր Աթոռի Օրացույց, 1977, էջ 14:

¹ Johannes Quasten, Patrology, II հատոր, էջ 10:

գոր Նազիազանցու տոնը՝ հունվարի 29-ին⁷,
 և. Հովհան Ոսկերեքանի՝ հոկտեմբերի
 28-ին⁸, և և. Աթանասին՝ հունվարի 22-ին⁹։

Հայ եկեղեցին ընդունում և մեծարում է
 նաև անունն ու հիշատակը մինչև Քաղկե-
 դոնի ժողովը (451) ապրամ և ստեղծագոր-
 ծած ընդհանուր եկեղեցու «Երկուտասան
 վարդապետաց»¹⁰։ «Երկուտասան» վարդա-
 պետներու տոնը շատ հին է, ինչպես կերևի
 մեր Մաշտոցի Չեղանորության կանո-
 նեն¹¹։

Արևելքի չորս մեծ եկեղեցական հայրերի
 և հույն եկեղեցու երեք համաքրիստոնեա-
 կան նշանակություն ունեցող վարդապետ-
 ների մեջ միայն և. Հովհան Ոսկերեքանն
 է, որ պատկանում է Անտիոքի դպրոցին։

Անցյալի եկեղեցական հայրերից և ոչ մե-
 կը չի ունեցել այնքան ամբողջական վար-
 քագրություն և կենսագրություն, որքան և.
 Հովհան Ոսկերեքանը։

408 թվականին Հելենոպոլսի Պալլատիոս
 եպիսկոպոսը, արքայից շարադրել է մեծ
 Սուրբի նշանավոր վարքը, որը կոչվում է
 Երկխոսություն և. Հովհան Ոսկերեքանի
 կյանքի մասին։ Սույն վարքի գրության առ-
 թիվ կենսագիրը օգտագործել է որպես օրի-
 նակ Պատոնի Phaedo—Փեդոլ—աշխա-
 տությունը¹²։

Վերոհիշյալ «Երկխոսությունը» տեղի է
 ունենում 407 թվականին, Ոսկերեքանի
 մահվան առիթով, Արևելքի մի եպիսկոպո-
 սի և հոռմենացի մի սարկավագի միջև։

Պալլատիոս եպիսկոպոսի «Երկխոսու-
 թյունը» միաժամանակ ուժեղ մի ջատագո-
 վություն է ի պաշտպանություն և. Հովհան
 Ոսկերեքանի, Ալեքսանդրիայի Թեոփիլոս
 պատրիարքի (385—412) նրա դեմ գրած
 անվանարկիչ պամֆլետի։ Թեոփիլոսը Ոս-
 կերեքանի վտանգավոր հակառակորդներից
 մեկն էր։ Այս մասին՝ ստորև։

Ս. Հովհան Ոսկերեքանի մի այլ վարք
 մեզ հասել է Գրիգոր Բ Վկայասեր հայոց
 կաթողիկոսի (1066—1105) թարգմանու-
 թյամբ։ Սույն վարքը կոչվում է «Պատմու-
 թիւն վարուց (սքանչելեաց և դիպուածոց

արքուն) Յովհաննու Ոսկերեքանի (Հայրա-
 պետին Կ. Պոլսոյ, Տիեզերաց Լուսաորչի
 ծննդեան, և գեղեցիկ քաղաքավարութեան)
 թարգմանեցեալ ի յունկանէ ի հայս ի
 Գրիգորէ կաթողիկոսի Վկայասեր կոչեցե-
 լոյ»¹³։

Ոսկերեքանի սույն վարքը հրատարակվել
 է Վենետիկում, «Ի Հայրապետութեան արք-
 քոյ Էջմիածնի Տեառն Մինասայ Ակնեցոյ,
 լամի Տեառն 1752. ի յունիսի ա»։ Գիրքը
 քաղկանում է 318 էջերից և 32 գլուխներից։

Ոսկերեքանի «Պատմութիւն վարուց»-ը
 հրատարակության է պատրաստել Սարգիս
 արքեպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսեցին, որը
 և գրել է «Նախաբան առ քարեմիտ ընթեր-
 ցողս» հառաջաբանը¹⁴։

Հրատարակիչը վարքի տպագրության ա-
 ռիթով մեծ ոգևորությամբ ներկայացնում է
 իր հառաջաբանում Ոսկերեքանի «Զբարձ-
 րութիւն գերահաւաք իմաստութեան, զհան-
 դեսն զանազան սքանչելեաց, զհանգամանս
 հոգիաշունչ քարոզութեան, զյարաշիտտ
 գոյն ի բացատրումն արքոց Գրոց, զնա-
 խանձայոյժ բորբոքումն վասն աստուածա-
 յին օրինաց, զցաւակցական գութն դէպ ի
 մեղաւորս, զմարտութիւն ներքին մարդոյն,
 զմահացումն արտաքին զգայութեանցն, և ի
 վերոյ քան զամենայն զյօժարակամ տանե-
 լիութիւն քաղմադիմի հակաճատութեանց,
 նեղութեանց, հալածանաց, արքայանաց և
 մարտիրոսութեանց»¹⁵։

Ոսկերեքանը ծնվել է 354 թվականին Ան-
 տիոքում, ինչպես իր բարեկամ Թեոդորոս
 Մոպսոստեատացին։ Նա որդին էր ազնվական
 «առն ուրումն երևելոյ, որում անունն էր
 Սեկունդոս, որ էր զօրապետ կարգեալ ի
 թագաւորացն, էր և փարթամութեամբն եւս
 առաւելեալ»¹⁶։

Ոսկերեքանի մայրը՝ Անդուսան, որը
 «թարգմանի հայերէն ծաղիկ, էր դուստր
 գլխատրաց քաղաքի» և հոչակվել էր Ան-
 տիոքում իր բարեպաշտությամբ և առաքի-
 նագարդ կենցաղով¹⁷։

Ոսկերեքանի ծնողները «էին հեղինակաւոր,
 և արտաքին իմաստութեամբ քարգաւա-
 նեալ»։

Անտիոքի Աթոռի Մելեմիոս հայրապետը,
 որ էր «ազգաւ հայ»¹⁸, «տեսեալ զճշմարիտ
 հաւատս լոցա» (Ոսկերեքանի և նրա ծնող-

⁷ Նույնը, էջ 25։

⁸ Նույնը, էջ 134։

⁹ Նույնը, էջ 23։

¹⁰ Նույնը, էջ 132։

¹¹ «Լույս» շաբաթաթերթ, նույնը, էջ 1022։

¹² Հայկական հին դպրության պատմություն (Գ—
 ԺԳ դդ.), Վենետիկ, 1886, էջ 567։ Նորայր եպի-
 կոպոս Պողոսյան, Հայ գրողներ, Ե—ԺԷ դար, Երու-
 սաղեմ, 1971, էջ 182։ Մանուկ Աբեղյան, Հայոց հին
 ժողովրդական պատմություն, հատ. Բ, Երևան,
 1946, էջ 21։

¹³ Հայ հնամտի գրքի մատենագրական ցուցակ
 (1512—1800), Երևան, 1963, էջ 129։

¹⁴ Պատմութիւն վարուց, էջ IV—XI։

¹⁵ Նույնը, էջ V։

¹⁶ Պատմութիւն վարուց, նույնը, էջ 6։

¹⁷ Նույնը, էջ 6։

¹⁸ Quasten, նույնը, էջ 424։

ների), նախ Հովհաննիս և ապա նրա ծնողներին քրիստոնյա է մկրտում: Մելեքիոսի հսկողության ներքո Հովհաննիս ուսանում է Անտիոքում նոր մկրտվածների դպրոցում. «Եւ հաճապագ ցածութեամբ և խոնարհութեամբ երթայր հետիոտն ի վարդապետարան»¹⁹:

Մելեքիոսը, Անտիոքում ուղղափառության այդ քաջարի պաշտպանն ու մեծ խոստովանողը, իր տան մեջ էլ զբաղվում էր անձամբ Ոսկեբերանի քրիստոնեական դաստիարակության հարցով²⁰:

Քրիստոնեական դաստիարակության հետ միասին ուսումնաստենչ պատանին հետևում է նաև փիլիսոփայական և արտաքին գիտությունների դասընթացներին, նշանավոր հոեւորների և իմաստասիրության դասախոսների մոտ, ինչպիսիք էին այդ օրերին Անտիոքում Անտրակաթիոնն ու Լիբիանոսը: Վերջինս նամակագրական կապի մեջ էր նաև ս. Բարսեղ Կեսարացու հետ²¹:

Այնուհետև Ոսկեբերանը փիլիսոփայական իր ուսումը շարունակելու համար գնում է Աթենք, ուր աշակերտում է Անթոմիոս փիլիսոփային:

Ոսկեբերանի քրիստոնեական դաստիարակությամբ մեծապես զբաղվում է նրա բարեպաշտ մայրը՝ Անդուսան: Նա 20 տարեկան հասակում կորցնում է իր ամուսնուն: Ոսկեբերանը որբ է մեծանում:

Ըստ Պալլադիոս եպիսկոպոսի վկայության, Ոսկեբերանը 18 տարեկան հասակում ըմբռնատանում է իր փիլիսոփա նոր ուսուցիչների դասավանդությունների դեմ՝ դրանք ճոճում և անբովանդակալից գտնելով, որպես իմացապես արդեն հասուն մտավորական: Այնուհետև մեծ եռանդով և հետևողականությամբ նա զբաղվում է սուրբ Գրոց և աստվածաբանության ուսումնասիրությամբ:

Այդ տարիներին Մելեքիոս եպիսկոպոսն արդեն նկատել էր երիտասարդ Հովհաննի արտակարգ, փայլուն ընդունակությունները և սերը դեպի հոգևորական ասպարեզը, վաճառական-ճգնալորական կյանքը և, տպավորված նրա նկարագրի գեղեցկությունից ու շնորհալիությունից, դարձյալ նրան ընդգրկում է իր անմիջական ընկերակցության շրջանակի մեջ: Մելեքիոսի «մարգարեական աչքը նախագուշակում է Ոսկեբերանի խոստումնալից ապագան»²²:

Նույն շրջանին Ոսկեբերանն «Անտիոք

քաղաքին մոտակա լեռները քաշվեցավ և վաղեմի մենակյացի մը ուղղության ներքո ս. Գիրք ուսումնասիրեց և աղոթքի ու ինքնաշարժարության (mortification) անձնատուր եղավ: Հետո թաքեցավ քարայրի մը մեջ, ուր երկու տարի մնաց»²³, ճգնալորական արտակարգ խստակեցությամբ:

Ոսկեբերանի մայրը, մեծապես անհանգրստացած այս բոլորից, հաճախ նամակների միջոցով խնդրում էր նրան վերադառնալ հայրենի տուն և «իրեն կրկին անգամ չայրիացնել»:

Ճգնողական խիստ ու ծանր ռեժիմը քայքայում է Ոսկեբերանի այն էլ արդեն տկար, վատառողջ ֆիզիկականը և հարկադրում «անոր վերադառնալ Անտիոք»²⁴:

381 թվականին Մելեքիոս եպիսկոպոսը Ոսկեբերանին սարկավագ է ձեռնադրում, իսկ նրա հաջորդ Ֆլավիանոս եպիսկոպոսը 386-ին՝ քահանա, և նշանակում Անտիոքի գլխավոր եկեղեցու քարոզիչ: Քարոզչական պաշտոնը «այդ միջոցին միայն եպիսկոպոսները կրնային ունենալ»²⁵: Այժմ այդ պատասխանատու պաշտոնը վստահվում էր երիտասարդ Ոսկեբերանին:

12 տարի անընդմեջ, 386—397 թվականներին, Ոսկեբերանը քարոզչի այդ պաշտոնը կատարում է մեծագույն նախանձախրնդիր պատասխանատվությամբ, ձեռնհասությամբ և մեծ արդյունավորությամբ:

Այս առթիվ է, որ նա իր հոգեչեն քարոզների համար կոչվում է **Ոսկի Բերան**: Նրա քարոզչական համբավը տարածվում է ողջ Արևելքի եկեղեցիներում և Արևմուտքում:

Այդ թվականներին է, որ Ոսկեբերանն Անտիոքում արտասանում էր իր ամենագոյտրիկ քարոզները: «Հույն եկեղեցվո տիեզերահռչակ հայրը, հայր է քրիստոնեական եկեղեցվո ալ...: Անկա հզոր նկարագրի տեր մարդ, օծված ամենն ազնիվ բնավորությամբ, դիտող, ուսումնասիրող, քաջ արտահայտվող ոգի մը, հեթանոս վարպետներու քով իր ամբարած հմտությունը և ձեռք բերած հոեւորական անմրցելի վարժությունները գեղեցկացուց քրիստոնեական օծությամբ»²⁶: «Աներկյուղ կերպով քննադատում էր իր պանծալի քա-

²³ Թորգոմ պատրիարք Գուշակյան, Սուրբ և տոնք, Երուսաղեմ, 1939, էջ 116: Նաև Quasten, Գուշակյան, էջ 425:

²⁴ Թորգոմ պատրիարք Գուշակյան, Գուշակյան, էջ 116:

²⁵ Նույնը:

²⁶ «Լույս», Գուշակյան, էջ 1045:

¹⁹ Պատմություն վարուց, Գուշակյան, էջ 7:

²⁰ Նույնը, էջ 49:

²¹ Quasten, Գուշակյան, էջ 222:

²² Quasten, Գուշակյան, էջ 425:

բողոքների մեջ նաև աշխարհի մեծերի վատությունն ու անիրավությունները²⁷։

Ոսկերեքանի՝ Անտիոքում անցկացրած խաղաղ ու երջանիկ կյանքը հանկարծ ընդհատվում է, երբ 397-ի սեպտեմբերի 27-ին վախճանվում է Կ. Պոլսի Նեկոսարիոս պատրիարքը։

«Այբ ամենեցուն ի նա հայէին»։ Ոսկերեքանը պատրիարք է ընտրվում՝ հակառակ իր կամքին։

Նրա պատրիարքության կարճատև շրջանն անցնում է փոթորիկների ու անախորժությունների մեջ։

Մեծ Սուրբը նախ Կ. Պոլիս է տարվում Արկադիոս կայսրի (395—408) հրամանով, խաբեությամբ և բռնությամբ։ 398 թվականի փետրվարի 26-ին, կայսրի հրամանով և ճնշումով, Ոսկերեքանին եպիսկոպոս է ձեռնադրում նրա վաղեմի հակառակորդ Ալեքսանդրիայի Թեոփիլոս պատրիարքը, հակառակ իր կամքին։

Ոսկերեքանը, սակայն, օժտված մեծ անհատականությամբ, հզոր նկարագրով և անկոտրում հավատով ու կամքով, իր աստրիարքության առաջին իսկ օրից ձեռնարկում է եկեղեցու, հոգևորականության, մայրաքաղաքի և մանավանդ պալատի անստողչ ու քարոյազուրկ կյանքի բարեկարգության անհետաձգելի գործը։ Սակայն իսկույն պարզ է դառնում, որ Ոսկերեքանի պատրիարքական Աթոռ բարձրանալը «մեծագույն դժբախտությունն է հանդիսանում նրա կյանքում»։ Ոսկերեքանն առաջին իսկ պահից հստակ ըմբռնում է, որ իր տեղը չէ մայրաքաղաքը։ Նա երբեք չի կարողանում ի մասնավորի հաշտվել արքունիքի ապականված բարբերի, կաշտակերության, անառակության, հեթանոսական կենցաղի, այնտեղ տիրող ինտրիգների հետ և միշտ կարոտով է հիշում «զավառական մայրաքաղաք Անտիոքի մարտը մթնոլորտը»²⁸։

Ոսկերեքանի ազնիվ և անկաշտ բնավորությունը, նրա նկարագրի վեհությունը թույլ չէին տալիս նրան նաև քճենլ ապիկար ու թուլանորթ Արկադիոս կայսրի և մանավանդ «չար ու անզգամ» Եվդոքսիա կայսրուհու (395—404) առջև։

Այս բոլորի տխուր հետևանքն այն է լինում, որ Ոսկերեքանի դեմ կազմվում է թըշնամի և հակառակորդ ուժերի զորեղ մի խմբակ, որը դիմում է բոլոր ստորին միջոցների՝ նրան անվանարկելու և տապալելու համար։

²⁷ Կնիք հաստոյ, հրատարակեց Կարապետ Էպիսկոպոս (Տեր-Ալկադյան), Ս. Էջմիածին, 1914, էջ Լ։

²⁸ Quasten, հուլյն, էջ 425։

Մեծ Հայրապետ, սակայն, չի ընկնվում իր դեմ լարված մեքենայություններից։

Այս առթիվ նա 403-ին, իր առաջին աստրիքից առաջ, արտասանած իր մեկ ճառում ցույց է տալիս «Հրաշալի օրինակաւ անասանելի արիւորին աստուածային ոգոյ» և, իր խոսքը ուղղելով իր հակառակորդներին, ասում է. **հազմակոհակք են այիք, և զայրացեալ՝ մրրիկն, այ սակայն բնաւ և զանգիւտեմ իսկ ոչ, եթէ երբեք անդնդասոյգր լինիցիմք, քանզի ի վերա վիմի հաստատեալ ենք։ Թող վայրենասցի՝ ծովն, վիմին ոստնանել ո՛չ զօրէ։ Աոցէ՛ ամբարձցէ՛ զալիսն, զՅիսուսի նաւն սուգանել ո՛չ ունի՞**։

Ոսկերեքանն իր ողջ եկամտուն այդ տարիներին հատկացնում է հիվանդանոցների կառուցմանը, աղքատների, անիրավիվածների իրավունքների պաշտպանությանը, հոգեվորականության և ժողովրդի քարոյական բարձրացմանը՝ հաշվի չառնելով իր դեմ կուտակվող անհաշտ ատելությունն ու անասնձ թշնամությունը։

401 թվականին Ոսկերեքանի նախագահությամբ գումարվում է Եփեսոսում մի սինոդ, որը բնկության է առնվում սիմոնիականության (կաշտակերության) մեջ մեղադրվող 6 եպիսկոպոսների հարցը։ Ժողովից հետո եպիսկոպոսները երդվյալ հակառակորդներ են դառնում Ոսկերեքանին։ Մեծ Սրբի դեմ «վրեժխնդրությամբ» էր լցված նաև կայսրուհին՝ «պալատականօք հանդերձ»։

Ամպերը կուտակվում էին Ոսկերեքանի շուրջը թե՛ մայրաքաղաքում և թե՛ դրանից հեռու։

Ոսկերեքանի հակառակորդների հետ էր նաև Ալեքսանդրիայի Թեոփիլոս պատրիարքը, որ «չառաջագույն միա՛յր բնդ նմա, վասն քազմափայլ շնորհաց Հոգւոյն որ բնակեալ էր ի նմա»²⁹։

Ալեքսանդրիայի պատրիարքի նախանձն ու անսիրելիությունը Ոսկերեքանի դեմ փոխվում են ատելության, երբ նա 402 թվականին Կ. Պոլիս մի ժողովի է կանչվում՝ պատասխանելու համար Եգիպտոսի Նիտրիական անապատի և Որիզինեսի (180—253) աշակերտ մի շարք ազդեցիկ վանականների մեղադրանքներին³⁰։ Վերոհիշյալ ժողովին նախագահում էր Ոսկերեքանը՝ որպես Կ. Պոլսի Աթոռի պատրիարքի։

²⁹ Յօհաննոս Ոսկերեքան Հայրապետի Կ. Պոլսի, եպիսկոպոսապետի «Յաւետարանագիրն Մատթեոս», գիրք կրկին, Վենետիկ, 1826, էջ 279—285։

³⁰ Պատմութիւն վարդգ, հուլյն, էջ 95։

³¹ Որիզինեսի մասին կարգալ «Էջմիածին» ամսագիր, 1977, № Բ, էջ 22—23։

Թեոփիլոսը Եվդոքսիա կայսրուհու և այլ մուր ռոմերի հետ դաշնակցած, հարմար առիթը հասած է համարում ընդմիշտ տապալելու Ոսկեբերանին: Մեծ Հայրապետի հակառակորդներից ոմանք «ի փառամոլութենէ գոլորշեալք», ուրիշներ՝ «ի նախանձու ամպագունեալք, յարուցանէին յեկեղեցւոցն Քրիստոսի զհողմունս երկպառակութեան, զմրիկս խոփութեան, զալեկոծութիւն հակառակութեան և զնաւաբեկութիւնս գայթակղութեան»³²:

Թեոփիլոսը Կ. Պոլիս է հասնում 36 եպիսկոպոսներով, որոնցից 29-ը ալեքսանդրացիներ էին և Ոսկեբերանի թշնամիներ: Թեոփիլոսի հետ մայրաքաղաք է գալիս նաև նրա եղբորորդին՝ երիտասարդ, նոր հոգևորական Կյուրեղը, որը հետագայում հանդիսանալու էր Կյուրեղ Ալեքսանդրացի նշանավոր հայրապետը (375—444):

403 թվականի օգոստոսին գումարվում է Քաղկեդոնի մոտ Կաղնյաց կոչված Խառնածողովը՝ Թեոփիլոս պատրիարքի նախագահությամբ:

Ժողովում ա. Հովհան Ոսկեբերանը աթոռազրկվում է անհիմն և հերյուրածու ամբաստանություններով, իբր թե նա եկեղեցում նորաձևություններ է մուծում, թույլատրում է թափորով շրջել եկեղեցում, երգերով և սաղմոսներգությամբ պատմել փողոցներում, ձայնավոր ա. պատարագ և ծամասացություն կատարել, սրբապղծում է պատարագն ու սուրբ սեղանը, հաղորդվելուց հետո թույլատրում է մի քիչ ջուր առնել քերանում և կամ մի բան ծամել, որպեսզի ա. Հաղորդության նշխարից մասունքներ չմնան քերանում:

Արկադիոս կայսրը հաստատում է Կաղնյաց «եպիսկոպոսական ժողովի որոշումները» և հրամայում՝ Ոսկեբերանին արտերել Բյուզանդիա, Կ. Պոլսի մոտ:

Ոսկեբերանի շուրջ հավաքված 40 հավատարիմ եպիսկոպոսներ մերժում են ժողովի որոշումը և կայսրի ապօրեն կամայականությունը, իսկ Ոսկեբերանը, եկեղեցական պատակտումը չխորացնելու համար, հեռանում է մայրաքաղաքից:

Կաղնյաց ժողովում Թեոփիլոս պատրիարքի մեքենայություններով և կայսրուհու «վրէժխնդրությամբ դատապարտեցաւ արդար և անկա յԱթոռոյ. և ամբոխեալ իբրև զծով խոփեցաւ առ հասարակ թագաւորական քաղաքն, զի ամենեցուն սիրելի էր Սուրբն»³³:

Երիտասարդ Կյուրեղն այս հարցում հան-

դես է գալիս իր պատրիարք հորեղբոր կողքին՝ ընդդէմ Ոսկեբերանի, և մասնակից է լինում «յուր հորեղբոր գործունեությանը և ոտնձգություններին Ոսկեբերանի դէմ»³⁴:

Արևմուտքի եկեղեցին, Հռոմի և Միլանի եպիսկոպոսները նույնպես չեն ընդունում Կաղնյաց ժողովի որոշումը՝ այն համարելով հակակաթոնական:

Ինչո՞ւմ էր կայանում Ալեքսանդրիայի Թեոփիլոս պատրիարքի հակառակությունն ու թշնամությունը ա. Հովհան Ոսկեբերանի դէմ:

Այս հարցի ուսումնասիրությամբ զբաղվել են և՛ ծամանակակիցները, և՛ հետագա դարերի եկեղեցական պատմության մասնագետները:

Պետք է այստեղ արձանագրել, որ Թեոփիլոս պատրիարքը Ալեքսանդրիայի Աթոռի վաստակավոր պատրիարքներից մեկն է, որ 28 տարի (385—412) ղեկավարել է Ալեքսանդրիայի պատմական Աթոռը:

Բայց նրա կենսագիրները վկայում են, որ «նա հավիտենական թշնամի էր խաղաղության և առաքինության, հանդուգն էր և վատ մի մարդ, վայրագ և ծայրահեղորեն անխիղճ, և որի ձեռքերը կեղտոտված են ոսկով և արյունով: Բայց միաժամանակ մտավոր կարողության տեր մեկը, որը հրաշալիական ազդեցություն է թողել իր ժամանակի թե՛ պետական և թե՛ եկեղեցական գործերի վրա»: Դպտական եկեղեցին Թեոփիլոսի տոնը կատարում է հոկտեմբերի 15-ին, իսկ սիրիական եկեղեցին՝ հոկտեմբերի 17-ին:

Եկեղեցական պատմության քաջատեղյակ պատմաբաններ Թեոփիլոս պատրիարքի թշնամական վերաբերմունքը Ոսկեբերանի դէմ բացատրում են Ալեքսանդրիայի և Անտիոքի Աթոռների և նրանց աստվածաբանական դպրոցների միջև գոյություն ունեցող աստվածաբանական-մեկնողական տարակարծություններով և մանավանդ հին հակամարտություններով, հակամարտություններ, որոնք վաղուց գոյություն ունեին Աթոռների գերագահության հարցում Ալեքսանդրիայի և Անտիոքի միջև:

Ալեքսանդրացիք աստվածաբանական հարցում անզիջող պայքարի և հակառակության մեջ էին Անտիոքի աստվածաբանական դպրոցի ավելի շեշտված քերականական-պատմական մեթոդների, իսկ եկեղեցական քաղաքականության մեջ՝ Կ. Պոլսի օրավոր անող հեղինակության դէմ:

Ոսկեբերանը Անտիոքի աստվածաբանական-մեկնողական դպրոցի ամենատաղանդավոր ներկայացուցիչն էր և այդ հանգա-

³² Պատմություն վարուց, նույնը, էջ VII:

³³ Պատմություն վարուց, նույնը, էջ 97:

³⁴ Երվանդ վրդ. Տեր-Մինասյանց, նույնը, էջ 813:

մանքով էլ բարձրացել էր Ա. Պոլսի պատ-
րիարքական Աթոռի վրա:

Անտիոքի դպրոցում, ի հակադրություն
Ալեքսանդրիայի դպրոցի ալլաբանական-
իդեալական մեկնության, շեշտը դնում էին
Աստվածաշնչի պատմական-քերականա-
կան մեկնության վրա: Այն դեպքում, «երբ
Ալեքսանդրիայի աստվածաբանները, և մա-
նավանդ Ռիգիններ, գտնվում էին Պատո-
նի և նոր պատմական փիլիսոփայության
ազդեցության տակ, Անտիոքի դպրոցի մեջ
հետզհետե գերակշիռ տեղ էր գրավում
Արիստոտելի փիլիսոփայությունը, և հաս-
տատվում էր զգաստ, բանական ուղղու-
թյուն, տրամաբանական մտածողություն,
հայտնված վարդապետության իրական
բնեղատություն: Ու Անտիոքի դպրոցն իր
ծաղկման գագաթնակետին հասավ հաջորդ
շրջանում, և Ալեքսանդրիայի ու Անտիոքի
ուղղությունների միջև կոիվը դառնում է
հող՝ հաջորդ դարերի դավանաբանական
մեծ վեճերի համար»³⁵:

Ալեքսանդրիայի և Անտիոքի աստվածա-
բանական դպրոցների ուղղությունների մի-
ջև գոյություն ունեցող այս հակաճառու-
թյունը, ուղղությունների պայքարը սրվում է
Ոսկեբերանի պատրիարքության տարիներ-
ին, մանավանդ երկու Աթոռների գերագա-
նության հարցում:

Ալեքսանդրիայի Աթոռը, Թեոփիլոսի
պատրիարքության ժամանակ էլ որպես
քրիստոնեական փառավոր անցյալ ունեցող
կենտրոն, փորձում էր «առաջնակարգ դիրք
գրավել քրիստոնեության մեջ: Ալեքսան-
դրիան էր, որ արիստական վեճերի ժամա-
նակ երկար կոիվներից հետո, կարողացավ
իր վարդապետությունը ընդունելի դարձնել
ամբողջ քրիստոնեական եկեղեցու մեջ»: Ալեքսանդրիան որպես կայսրության երկ-
րորդ մայրաքաղաք, փիլիսոփայական ու
մտավոր հառաջդիմության կողմից վաղուց
առաջին տեղն էր բռնում, նույնիսկ համե-
մատված Հռոմի հետ»³⁶:

Ալեքսանդրիայի և Անտիոքի աստվածա-
բանական դպրոցների միջև գոյություն ու-
նեցող հակաճառությունից հետո, ուրեմն
մեծ վեճերի առիթ էր եղել նաև «պատ-
րիարքների մրցումն իրար հետ: Բնական
էր, որ այս քաղաքի եպիսկոպոսներն աշ-
նուհետև պիտի առաջնակարգ դիրք գրա-

վեին քրիստոնեական եկեղեցու մեջ... Ա-
լեքսանդրիայի Թեոփիլոս եպիսկոպոսից
սկսած այստեղ Աթոռ էին բարձրանում մի
շարք այնպիսի եռանդուն եպիսկոպոսներ,
որոնք ձգտում են ոչ միայն Արևելքի եկե-
ղեցին իրենց ենթարկել այլ և պատրիար-
կային»³⁷:

Թեոփիլոսի և նրա եղբորորդի Կյուրել
Ալեքսանդրացու պատրիարքության օրով
«Ալեքսանդրիայի եպիսկոպոսությունը իր
ուժի գագաթնակետին էր հասել»³⁸:

Ոստի Անտիոքի Աթոռի բարձրացումը,
Ոսկեբերանի օրով որպես Ա. Պոլսի՝ կայս-
րության երկրորդ նոր մայրաքաղաքի,
սիիններով էր դիմավորում Թեոփիլոսը:

Բարեբախտաբար Ոսկեբերանի առաջին
աքսոր միայն մի օր է տևում: Նա ետ է
կանչվում Բյուզանդիայից մայրաքաղաք, Եղ-
դարսի կայսրուհու խնդրանքով և միջնոր-
դությամբ:

Կայսրուհին մեծապես վախճնում էր ժո-
ղովրդական-ապստամբությունից: Ժողո-
վորդը սիրում և պաշտպանում էր Ոսկեբե-
րանին և պահանջում էր, որ իսկույն ետ
վերադարձվի նա:

Ոսկեբերանի աքսորված երեկուն մայրա-
քաղաքում պատահած տարերային, տեղա-
տարափ անձրևն ու ամեն ինչ քարուքանդ
անող ամեղ փոթորիկը գնահատվում էր որ-
պես աստվածային պատիժ ամբարիշտ աշ-
րունիքի վրա:

Ոսկեբերանը մայրաքաղաք է վերադա-
նում եկեղեցական հաղթական թափոքով,
«մեծաշուք պաշտամամբ»: «Անպատմելի
եղև ցնծություն քաղաքին»: Մեծ Հայրա-
պետն առաջնորդվում է ս. Առաքելոց պատ-
րիարքանիստ Մայր տաճար, ուր կատար-
վում է գոհաբանական մաղթանք, և Ոսկե-
բերանը խոսում է վերադարձի մի հուզիչ
քարոզ:

Վերադարձի հաջորդ օրը մեծ Սուրբը
խոսում է մի երկրորդ քարոզ, և կայսրուհու
միջնորդությունը գնահատում է որպես նրա
զղջումի և ապաշխարության մի արարք և
նույնիսկ գովաբանում կայսրուհուն:

Ոսկեբերանի և կայսրուհու միջև կապ-
ցած այս «ժամանակավոր հաշտությունը»,
սակայն, երկար չի տևում, և երկու ամիս
անց վերստին վրդովվում է մայրաքաղաքի
և եկեղեցու խաղաղությունը «չար ու ան-
պատկառ» կայսրուհու գրգռիչ և անպա-
տասխանատու մի արարքով:

Կայսրուհին, որն իր բոլի մեջ էր հավա-

³⁵ Պրոֆ. Ն. Սագարդա, Հուլյան-Արևելքի մին եկե-
ղեցական աստվածաբանական գիտությունը յուր
ծաղկման շրջանում (IV—V դարեր), Վաղարշա-
ատ, ս. Էջմիածնի տպարան, 1910, էջ 27—28:

³⁶ Երվանդ վրդ. Տեր-Մինասյանց, նույնը, էջ
294—296:

³⁷ Նույնը, էջ 295:

³⁸ Մանուկ Աբեղյան, Հայոց մին գրականության
պատմություն, գիրք Ա, Երևան, 1944, էջ 250:

քել կայսերական ողջ իշխանությունը, հրամայում է մեծամտաբար իր արծաթե արձանը կանգնեցնել Մայր տաճարին առընթեր հրապարակի վրա: Արձանի բացման արարողությանն ուղեկցում են աղմկոտ և լայն փողոցային խրախճանքներ, և՛ պար, և՛ երգ: Կայսրուհին իր այս անկողնու դատապարտելի արարքով ուղղակի հակառակության մի նոր ձեռնոց էր նետում Ոսկեբերանին: Մեծ Սուրբը վրդովվում է մինչև իր հոգու խորքը կայսրուհու այս թշնամության պատճառով և «իր կրակոտ բնավորության հետևանքով անխոհեմության մի արարք է կատարում, որն իր հետևանքներով ճակատագրական է լինում Ոսկեբերանի համար»³⁹:

Մտնենում է ս. Հովհաննես Մկրտչի տոնը: Պատրիարքանիստ Մայր տաճարում Ոսկեբերանը, տոնի առիթով, արտասանում է մի հոյակապ քարոզ, որն սկսվում է հետևյալ պատկերավոր բառերով. **Դարձեալ Հերովդիադայ մոլեգնեալ յանդգնի, դարձեալ կաքաւէ, դարձեալ միսանգամ խնդրէ զգլուխն Յովհաննու ի Հերովդէ անօրէնութեամբ կտրել**⁴⁰:

Ոսկեբերանի քարոզն ուղղված էր Նոր Հերովդիադայի՝ Եվդոքսիա կայսրուհու դեմ: Ակնարկությունը թափանցիկ էր:

Ոսկեբերանի հակառակորդներն օգտագործում են այդ հանգամանքը և վճռում՝ վերջնական ու վճռական հարված հասցնել նրան: Եվ չարերը հաջողում են իրենց սև գործի մեջ:

Նույն օրն իսկ Արկադիոս կայսրը ապօրինաբար հրամայում է Ոսկեբերանին՝ դադարեցնել իր եկեղեցական պաշտոնավարությունը մայրաքաղաքում:

Բոլոր եկեղեցիների դռները փակվում են մեծ Սրբի առաջ:

Ոսկեբերանը չի հնազանդվում կայսերական հրամանին:

404 թվականին երբ Ոսկեբերանն իրեն համատարիմ հոգևորականների հետ Զատիկի խթման օրը կատարում էր հանդիսավորությամբ մի շարք մկրտություններ, արարողությունը խանգարվում է զինվորների կուպիտ միջամտությամբ: Հավատացյալներն արտաքսվում են եկեղեցուց, և մկրտության

սուրբ ջուրը ներկվում է մկրտվողների անմեղ արյունով:

404 թվականի հունիսի 9-ին, Հոգեգալստյան տոնից հինգ օր հետո, Ոսկեբերանին արքունիքից հրամայվում է իսկույն թողնել մայրաքաղաքը: Մեծ Սուրբն համակերպվում է այս անգամ հրամանին՝ առաջը առնելու համար նոր անկարգությունների և արյունահեղությունների, «զի մի լիցի խոռվութիւն ի ժողովրդեան»:

Ոսկեբերանն աքսորվում է զինվորների ուղեկցությամբ Փոքր Հայքի Կոկիսոն քաղաքը, «առեալ տարան յանապատն Հայոց», ուր մնում է երեք տարի, «և այդ պատճառով մի շարք հայկական ավանդություններ ևս հառաջացել են նորա անվան շուրջ»⁴¹:

Անտիոքի Աթոռի հոգևորականությունն ու ժողովուրդը դառնությամբ են լսում իրենց նշանավոր Հայրենակցի և եկեղեցու մեծ ու արժանավոր Հայրապետի անհրաժեշտ և հակառակուսական աքսորի մասին:

Անտիոքից դեպի Կոկիսոն ձգվում է ուխտավորությունների անընդմեջ շարքը՝ Ոսկեբերանին տեսնելու և նրան մխիթարելու համար: Այս հանգամանքը նույնպես գրգռում է նրա թշնամիների ճախանձն ու աստեղությունը. «Երբ նրա թշնամիները տեսան, որ Անտիոքի եկեղեցուց մեծ ուխտագնացություններ են կատարվում դեպի Կոկիսոնի հայոց եկեղեցին, և Հովհանի շնորհալի իմաստության ձայնը հասնում է կրրկին այդ տեղից մինչև Անտիոք, նրանք որոշեցին վերջնականապես կտրել նրա կլանքի թելը», ինչպես վկայում է նրա ժամանակակից կենսագիր Պալլադիոս եպիսկոպոսը⁴²:

Թշնամիները դիմում են կրկին Արկադիոս ապիկար և տկարամիտ կայսրին և խրնդրում՝ Ոսկեբերանին աքսորել Սև ծովի արեվելյան ափին մի անմարդաբնակ վայր՝ Պիտիոս: Ոսկեբերանը ենթարկվում է ծանր տաժանակրության և ճանապարհի մի մեծ մասը ստիպված անցնում է հետիոտն, ցրտաշունչ ձմռան եղանակին: Նա մահանում է ճանապարհին սեպտեմբերի 14-ին, 407 թվականին, 52 տարեկան հասակում, Պոնտոսի Կոմանա քաղաքի մոտ, չհասած իր աքսորավայրը:

Մեծ Նահատակի թաղմանը ներկա են լինում շատերը, նույնիսկ «յոյժ հեռաւորագոյն» տեղերից, ինչպես նաև Հայաստանից:

Ոսկեբերանը մայրաքաղաքը լքելուց ա-

³⁹ Quasten, նույնը, էջ 427:

⁴⁰ Յովհաննու Ոսկեբերանի մեկնություն թղթոցն Պաղոսի, հատոր երկրորդ, Վենետիկ, 1862, «Ծառք», էջ 613, «Խօսք վասն Հերովդիադայ». Հովհաննես Մկրտչի գլխատման մասին կարդալ «Անետարան քստ Մատթեոսի», գլուխ ԺԴ 1-12, «Նոր Կտակարան», Մայր Աթոռ ս. Էջմիածին, 1975, էջ 41-42:

⁴¹ Կնիք հաւատոյ, էջ Լ:

⁴² Quasten, նույնը, էջ 427:

ուսջ դիմում է Հոռմի Իննովկենտիոս Ա Պապին, Միլանայի ու Ազգիլեիայի եպիսկոպոսներին և խնդրում դատ ու դատաստան անել:

Ալեքսանդրիայի Թեոփիլոս պատրիարքը Ռսկեքերանի աթոռագրկության և արքայի մասին նույնպես իմացնում է Արևմուտքի նշանավոր եպիսկոպոսներին և Պապին, որոնք մերժում են հաշտվել կատարված ապօրինությունների հետ և պահանջում՝ Արևմուտքի և Արևելքի եպիսկոպոսների մի սինոդ հրավիրել ու հարցը քննել:

Արևմուտքի այս օրինավոր առաջարկը երբ մերժվում է, Պապը և ողջ Արևմուտքը խզում են իրենց կապը Կ. Պոլսի և Ալեքսանդրիայի Աթոռների հետ, մինչև Անտիոքի Աթոռը պահանջում է խիստ պատասխանատվության կանչել մեղավորներին:

Միայն 438 թվականի հունվարի 27-ին մեծ Նահատակի աճյունը իր աշակերտ Պրոկոլ պատրիարքի օրով հանդիսավոր թափոքով արքայալայրից փոխադրվում է Կ. Պոլիս և ամփոփվում ս. Առաքելոց Մայր տաճարում:

Թեոդոս Բ կայսրը (Կրտսեր), որը որդին էր «չար և անզգամ» Եվդոքսիա կայսրուհու՝ մահացած 404-ին, դիմավորում է հանդիսությամբ ս. Ռսկեքերանի աճյունը և իր երեսը կայցրած դազադին «անկեալ զլանջօք երանելուն», պաղատագին խնդրում է, որ ծնողները՝ Արկադիոս կայսրն ու Եվդոքսիա կայսրուհին, մեծ Սրբի ներդամությունն արժանանան՝ իրենց կատարած հալածանքների և մեծ անիրավությունների համար: «Արդեօք ես ես լինիցի՞մ պատժատարտ վնասակարություններ մօր իմոյ... այլ եթե ներեացես լանցանաց իմոց ես ես մար-

բեցայց ի պարսասանաց կարծեսաց... բնկալ զմեղանչականս ի քեզ»⁴³:

Մեր եկեղեցին տարին երկու անգամ կատարում է ս. Հովհան Ռսկեքերանի տոնը: Առաջինը՝ հոկտեմբերի 28-ին⁴⁴: Մեր Ծառակնոցում մասնավոր մի Մանկունք կա, երեք տնից բաղկացած, որը նվիրված է մեծ Հայրապետի «Հանգստեան յիշատակ»-ին. «Որ յանկիզբն ի Հօրէ բնկալար զհոգի գիտութեան... և յուսատրեցեր աստուածային բանի զեկեղեցի... Որ անապական Բանին քարոզ կոչեցար Բերան Ռսկի, յորմէ աղբիր կենաց հոսեալ, արքուցանելով քառավտակ քղիմամբ զընդհանոր տիեզերս»⁴⁵:

Ռսկեքերանի երկրորդ տոնը մեր եկեղեցին կատարում է հոկտեմբերի 22-ին, «Երկուտասան վարդապետաց» տոնի հետ միասին⁴⁶:

Ռսկեքերանը բնութագրվում է «վասն մեր ամենից՝ աստուածապաշտական վարուց օրինակ. բահանայական կացութեան նպատակ. վարդապետական իմաստից խողովակ. եպիսկոպոսական հեղինակութեան աղիասակ. պատրիարքական ճոխութեան եղանակ, կղերիկության պաշտամանց աշտանակ. ս. Գրոց մեկնութեան մատույակ. հասարոյ պաշտպանութեան աշտարակ. ի կարգս քարունապետաց արուեսակ. ի յերամս հայրապետաց՝ լուսնթագ...»⁴⁷:

(Ծարունակի)

⁴³ Պատմութիւն վարուց, նույնը, էջ 309:

⁴⁴ Օրացույց, Մայր Աթոռ, 1977, էջ 134:

⁴⁵ Զայնքաղ շարական, Վաղարշապատ, 1888, էջ 422:

⁴⁶ Օրացույց, Մայր Աթոռ, 1977, էջ 132:

⁴⁷ Պատմութիւն վարուց, նույնը, էջ IX: